

STRUČNI RAD

doi:10.18575/msrs.sm.s.16.10
UDK: 613.88-053.6
COBISS.RS-ID:5699864

Aspekti reproduktivnog zdravlja adolescenata u Republici Srpskoj

SAŽETAK

Uvod. Rezultati velikog broja istraživanja pokazuju da adolescenti nisu dovoljno informisani kada je riječ o reproduktivnom zdravlju.

Cilj rada. Ispitati informisanost i stavove adolescenata u vezi s reproduktivnim zdravljem.

Ispitanici i metode. Istraživanje je dizajnirano kao studija presjeka kojom je obuhvaćeno 2635 adolescenata srednjoškolske dobi iz osam regiona Republike Srpske. Podaci o znanju i stavovima adolescenata o reproduktivnom zdravlju prikupljeni su putem upitnika – ankete. Za opisivanje ispitivanog uzorka korišćene su metode deskriptivne statistike a za utvrđivanje statističke značajnosti razlika, korišćenje χ^2 test i neparametarski Fišerov (Fischer) test.

Rezultati. Kada je riječ o informisanosti adolescenata o reproduktivnom zdravlju, djevojke su mnogo bolje informisane (80%) od mladića (20%). Tri metoda kontracepcije poznaje u prosjeku 11% anketiranih adolescenata, a za samo dva metoda zna 25%. Najveći broj mladih – 55% poznaje samo jedno kontraceptivno sredstvo. Tek svaki treći adolescent zna za sifilis, svaki šesti za hepatitis, a svaki deset i zna zagonoreju.

Zaključak. Rezultati dobijeni ovim istraživanjem upućuju na potrebu intenzivnijeg sprovođenja edukativnih programa u oblasti reproduktivnog zdravlja među adolescentima u Republici Srpskoj.

Ključne riječi: reproduktivno zdravlje, adolescenti, informisanost, stavovi.

(*Scr Med* 2016;47:58-62)

Daniela Telebak,¹
Nenad V. Babić,¹
Dobriša Radić,¹
Tanja Milić Radić,²
Dario Đukić²

¹Fond zdravstvenog osiguranja
Republike Srpske, BanjaLuka
²Univerzitetski klinički centar
Republike Srpske, BanjaLuka

Kontakt adresa:

Daniela Telebak
Adresa: Njegoševa 7,
78 000 Banja Luka
Telefon: +387 66 709 389
Mail: daniela.telebak@zdravstvo-srpske.org

Rad primljen: 20.11.2015.
Rad prihvaćen: 11.1.2016.

Uvod

Imajući u vidu da su adolescenti vulnerabilna a sa demografskog aspekta najznačajnija kategorija društva jer predstavlja njegov budući reproduktivni potencijal, prioritetan zadatak savremenog društva je da očuva reproduktivno zdravlje ovog dijela populacije. To je ujedno jedan od najvećih izazova 21. vijeka u oblasti zdravstvene

zaštite. Bazira se na zaštiti od pojave neželjene trudnoće i polno prenosivih infekcija.^{1,2}

Posjedovanje znanja o seksualnosti, fiziologiji reprodukcije, kontracepciji, namjernom prekidu trudnoće i polnopenosivim infekcijama je preduslov za formiranje pravilnih stavova iz oblasti planiranja porodice i za preuzimanje odgovornosti u polnom ponašanju.

Rezultati velikog broja istraživanja pokazuju da adolescenti neznaju dovoljno o reproduktivnom zdravlju, što utiče na povećanje broja polno prenosivih bolesti i neželjenih trudnoća.

Znanje je značajan činilac pri uspostavljanju određenog sistema vrijednosti, formiranju stavova, stvaranju motivacije, ali i važan faktor u procesu odlučivanja u mnogim oblastima života. Sastavni dio usvajanja znanja mora biti i proces ovladavanja vještinama koje treba da omoguće primjenu stečenog znanja. Važnost znanja je prepoznata prilikom definisanja ljudskih, ali i reproduktivnih prava. Naime, jedno od reproduktivnih prava glasi da sve osobe imaju pravo na punu informaciju i odgovarajuće obrazovanje relevantno za sferu reproduktivnog zdravlja. Poznato je, međutim, da znanje nije dovoljno za odgovorno polno ponašanje. Savremena pedagogija naglašava da je važno razvijati kritičko mišljenje, kao i mišljenje koje vrši selekciju i analizu informacija. Potrebno je da se istovremeno sa pružanjem znanja odvija proces ovladavanja različitim kognitivnim vještinama.³

Ispitanici i metode

Za potrebe ovog istraživanja uzorak se definisao kao skup elemenata uzetih iz populacije na kojoj će se sprovesti istraživanje. U našem slučaju istraživala se informisanost i stavovi adolescenata u vezi sa reproduktivnim zdravljem. Baza podataka je formirana na osnovu podataka prikupljenih pomoću anketnog upitnika. Anketirano je 2635 adolescenata srednjoškolske dobi na prostoru Republike Srpske. Ovaj uzorak je bio dovoljan da se rezultati istraživanja mogu uopštiti, na cijelu populaciju adolescenata u granicama 5% tačnosti. Kad je u pitanju teritorijalna demografska distribucija, veličina pojedinih stratumata u uzorku odredila se proporcionalno veličini i broju srednjih škola, a obuhvaćeni su regioni: Banja

Luka, Bijeljina, Doboj, Zvornik, Istočno Sarajevo, Prijedor, Trebinje i Foča.

Za opisivanje ispitivanog uzorka korišćene su metode deskriptivne statistike a za utvrđivanje statističke značajnosti razlika, korišćenje χ^2 test i neparametarski Fišerov (Fischer) test.

Rezultati

Najveći procenat (58%) od ukupnog broja odgovora ispitanika se odnosio na kondom kao metod kontracepcije koji poznaju. Za hormonsku kontracepciju zna 26% anketiranih, za prekid odnosa – 11%, dok 6% mladih nije dovoljno upoznato ili nije dalo odgovorna ovo pitanje.

U distribuciji odgovora na ovo pitanje po polu podaci pokazuju da su djevojke bolje upoznate savećim brojem (dva ili tri tačna odgovora) kontraceptivnih metoda u odnosu na mladiće. Postoji visokostatistički značajna razlika ($\chi^2=0,0000$; $p<0,01$) između odgovora ispitanika koji znaju za kondom ili prekid odnosa u odnosu na one koji znaju za hormonski način kontracepcije.

Najveći procenat od ukupnog broja odgovora ispitanika zna za sidu (47%) i sifilis (17%).

Studija ukazuje da su mladi iz gradske sredine bolje upoznati sa vrstama polno prenosivih bolesti od svojih vršnjaka iz seoske sredine.

Mladi sa manje od 19 godina u prosjeku su jednako informisani o polno prenosivim bolestima kao i mladi sa 19 i više godina. Veći procenat adolescenata sa 19 i više godina nije odgovorilo ili je navelo da nisu dovoljno upoznati sa vrstama polno prenosivih bolesti u poređenju sa adolescentima mlađim od 19 godina. (Tabela 1.)

Tabela 1.: Distribucija odgovora ispitanika u odnosu na pitanje da nabroje polno prenosive bolesti koje znaju

		Jedan tačan odgovor %	Dva tačna od- govora %	Tri tačna odgo- vora %	Četiri i više tačnih odgovora %	Nisam dovoljno upoznat/bez odgovora %
Pol	Muški	46,01	20,18	17,22	4,30	12,29
	Ženski	42,83	19,01	16,58	7,57	14,01

Do koje starosti trudnoće je dozvoljen abortusu Republici Srpskoj od 2635 anketiranih njih 1771 (67%) nije znalo odgovor na postavljeno pitanje. Tačno je odgovorilo svega 33% anketiranih.

U odgovorima na ovo pitanje (ne znam – ostalo) postoji visoka statistički značajna razlika ($\chi^2=0,0000$; $p<0,01$) između djevojaka i mladića. (Tabela 3.)

Najveći broj anketiranih (83%) odgovorilo je da o dilemama u vezi sa ličnim životom može da razgovara sa roditeljima.

Djevojke (86%) češće razgovaraju sa roditeljima o dilemama iz ličnog života od mladića (79%), gdje u odnosu napol postoji visoka statistički značajna razlika ($\chi^2=0,0000$; $p<0,01$). (Tabela 2.)

Tabela 2.: Distribucija odgovora ispitanika da li o dilemama u vezi sa ličnim životom mogu da razgovaraju sa roditeljima

		Da %	Ne %	Bez odgovora %
Pol	Muški	79,01	20,36	0,63
	Ženski	85,79	13,82	0,39

Najveći broj anketiranih (66%) reklo je da o seksu otvoreno razgovara sa drugom/drugaricom, dok je roditelje navelo samo 14% ispitanika. Tek svaki sedmi adolescent otvoreno razgovara sa roditeljima o seksu.

U odgovorima na ovo pitanje postoji visoka statistički značajna razlika između mladića i djevojaka ($\chi^2=0,0000$; $p<0,01$). Djevojke procentualno više od mladića razgovaraju o seksu sa roditeljima, dok mladići ovakve razgovore vode više sa drugarima.

Najveći broj anketiranih (48%) smatra da su seksualni odnosi u adolescenciji danas normalna pojava, a svega 17% njih misli da nosi mnogo rizika. Veći broj djevojaka (21%) nego mladića (11%) misli da seksualni odnosi u adolescenciji nose mnogo rizika, dok 62% mladića smatra da je to normalna pojava danas. U odgovorima na ovo pitanje po polu postoji visoka statistički značajna razlika ($\chi^2=0,0000$; $p<0,01$).

Da li je ljubav neophodna pretpostavka za stupanje u seksualne odnose 61% anketiranih odgovorilo je potvrdno, dok 38% adolescenata smatra da ljubav nije neophodna pretpostavka zastupanje u seksualne odnose. U odgovorima na ovo pitanje između mladića i djevojaka postoji visoka statistički značajna razlika ($\chi^2=0,0000$; $p<0,01$). Djevojke procentualno više od mladića smatraju da je ljubav neophodna pretpostavka za stupanje u seksualne odnose.

Od 2635 anketiranih njih 1978 (74%) smatra da je odgovornost sprečavanja neželjene trudnoće zajednička, tj. uključuje oba partnera. O ovom pitanju nije razmišljalo ili nije odgovorilo 329 (12%) anketiranih. U odgovorima na ovo pitanje prema polu postoji visoka statistički značajna razlika ($\chi^2=0,0000$; $p<0,01$). Djevojke procentualno više od mladića smatraju da je odgovornost sprečavanja neželjene trudnoće zajednička, dok znatno više mladića nego djevojaka smatra da je odgovornost isključivo njihova.

Da je namjerni prekid trudnoće opasan i štetan po zdravlje smatra 57% anketiranih. U odgovorima na ovo pitanje između mladića i djevojaka postoji visoka statistički značajna razlika ($\chi^2=0,0000$; $p<0,01$). Djevojke (63%) procentualno više od mladića (49%) smatraju da je namjerni prekid trudnoće opasan i štetan po zdravlje, dok mladići (46%) u većem procentu od djevojaka (35%) misle da ga treba izbjegavati. (Tabela 3.)

Tabela 3.: Distribucija odgovora ispitanika o namjernom prekidu trudnoće

		Opasništetanpozd- dravlje %	Trebagaizbjegavati %	Postosečestokori- sti, nišetetan %	Bezodgovora %
Pol	Muški	48,61	46,37	4,22	0,81
	Ženski	63,03	35,00	1,32	0,66

Najveći broj anketiranih (56%) smatra da je rađanje djece u adolescenciji opasno i za dijete i za majku. Međutim, 17% mladih opravdava rađanje djece u adolescenciji. Veći broj djevojaka (65%) nego mladića (44%) misli da je rađanje djece u adolescenciji opasno i za dijete i za majku. U odgovorima na ovo pitanje po polu postoji visoka statistički značajna razlika ($\chi^2=0,0000$; $p<0,01$).

Da je za sklapanje braka u adolescenciji prerano smatra 80% anketiranih. Ipak, 10% anketiranih adolescenata nema ništa protiv braka u adolescenciji. U odgovorima na ovo pitanje prema polu postoji visoka statistički značajna razlika ($\chi^2=0,0000$; $p<0,01$). Djevojke (88%) procentualno više od mladića (69%) smatraju da je prerano za brak u adolescenciji, dok znatno više mladića (21%) nego djevojaka (9%) nema ništa protiv braka u adolescenciji ili smatra da je to normalna pojava.

Savjet u vezi sa seksualnim životom, kontracepcijom ili neželjenom trudnoćom 43% anketiranih adolescenata će potražiti od vršnjaka. Svega 26% mladih o ovim temama će porazgovarati sa roditeljima.

Djevojke u većem procentu (29%) savjet će zatražiti od roditelja nego mladići (22%), dok će više mladića (48%) nego djevojaka (40%) razgovarati sa vršnjacima. U odgovorima na ovo pitanje u odnosu na pol postoji visoka statistički značajna razlika ($\chi^2=0,0000$; $p<0,01$). (Tabela 4.)

Tabela 4.: Distribucija odgovora ispitanika kome se obraćaju kada im je potreban savjet u vezi sa seksualnim životom, kontracepcijom ili neželjenom trudnoćom

		Roditeljima %	Vršnjacima %	Ginekologu, zdrav- stvenomradniku %	Ostalim %	Bezodgovora %
Pol	Muški	21,69	47,60	8,29	13,73	8,69
	Ženski	29,00	39,73	17,31	8,23	5,73

Diskusija

Naše istraživanje pokazalo je da je stepen informisanosti adolescenata o reproduktivnom zdravlju, odgovornom seksualnom ponašanju i planiranju porodice nedovoljan.

Prema ovom istraživanju, znanje o kontracepciji kojim adolescenti raspolažu najbolje je kada je riječ o kondomu (89%). Poznavanje hormonske kontracepcije je znatno manje (40%), dok za prekid odnosa zna 16% adolescenata. Nedovoljan stepen odgovornosti u seksualnom ponašanju prvenstveno je odraz nedovoljnog znanja o seksualnosti i kontracepciji. Tri metoda kontracepcije poznaje u prosjeku 11% anketiranih adolescenata, a za samo dva metoda zna 25%. Najveći broj mladih – 55% poznaje samo jedno kontraceptivno sredstvo. Znanje koje adolescenti dobijaju iz različitih oblasti planiranja porodice često je nedovoljno i samo je informativnog karaktera, dok nedostaje suštinsko poznavanje metoda kontracepcije, kao i praktično vladanje vještinama u načinu primjene pojedinih metoda. Poznato je da može postojati značajna razlika između informisanosti i znanja. Kao znatno kompleksnije, znanje je činilac koji određuje stepen preuzimanja odgovornosti u polnom ponašanju.

Poznavanje polno prenosivih infekcija je nedovoljno, i odnosi se prije svega na sidu (88%). Tek svaki treći adolescent zna za sifilis, svaki šesti za hepatitis, a svaki deseti zna za gonoreju. Solidna informisanost se odnosi na HIV infekciju, ali je poznavanje danas prisutnijih polno prenosivih bolesti znatno niže, što se može dovesti u vezu sa smanjenom senzibilitetom mladih za taj problem jer ne postoji prijetnja smrtnog završetka bolesti.⁴ Za četiri i više polno prenosivih infekcija zna svega 5% anketiranih, dok za jednu ovakvu infekciju zna 49% mladih.

Positivan uticaj informisanosti na odgovorno ponašanje u pravilu se iskazuje u povećanoj percepciji vlastitog rizika.⁵

Škola ima izuzetno veliki potencijal za širenje pozitivnih ideja u vezi sa seksualnošću i odgovornim seksualnim ponašanjem među adolescentima. Obrazovni sistem velikog broja zemalja Evrope i SAD-a uključuje neku formu seksualnog vaspitanja omladine. Prema nalazima istraživanja u ovoj oblasti, seksualno obrazovanje u školama često nije sveobuhvatno. Prednost u obrazovnim programima škola tradicionalno imaju biološko-medicinski aspekti planiranja porodice, dok su uputstva u vezi sa ponašanjem, promovisanjem zdravlja i učenje vještina potrebnih za razvoj odgovornog seksualnog ponašanja obično zanemareni.

Osnovni preduslov za formiranje pravilnih stavova iz domena planiranja porodice i preuzimanja odgovornosti u polnom ponašanju je znanje o seksualnosti, fiziologiji reprodukcije, kontracepciji, namjernom prekidu trudnoće i polno prenosivim bolestima. Izvori informacija iz ovih oblasti su brojni, ali poruke koje oni upućuju mogu da budu nepouzdana, pa čak i potpuno suprotne od istine.

Savjete u vezi sa reproduktivnim zdravljem najviše anketiranih adolescenata u ovom istraživanju traži od vršnjaka (43%). Informacije o seksu ispitanici su rjeđe dobijali iz relevantnih izvora – od roditelja, ginekologa, zdravstvenih radnika, a češće od vršnjaka. Svega 26% anketiranih reklo je da informacije o reproduktivnom zdravlju dobija iz razgovora sa roditeljima, a samo 14% otvoreno razgovara o seksu. Podaci koje su dobili Abama (Abama) i saradnici pokazuju da 44% adolescenata razgovara sasvojim roditeljima o problemima veza nim za reproduktivno zdravlje.⁶ Na samom dnu ljestvice izvora informisanja adolescenata u Republici Srpskoj nalaze se ginekolozi i zdravstveni radnici (oko 14%), što ukazuje na potrebu formiranja savjetovališta za mlade.

Podaci longitudinalne studije sprovedene među škotskim adolescentima su pokazali da je nedovoljan roditeljski nadzor bio povezan sa ranijim započinjanjem seksualne aktivnosti mladih oba pola, a kod djevojaka i sa većim brojem partnera i rjeđim korišćenjem kondoma.⁷

Stav modernog društva o prihvatljivosti seksualne aktivnosti „dok ljubav traje“ često se pogrešno interpretira, tako što se sa polnim odnosima počinje „čim se dogodi zaljubljenost“. U savremenom društvu seksualnim odnosom se najčešće obilježava početak emotivne veze, a ne, kao ranije, uspostavljanje stabilne veze.⁸

Preko 90% trudnoća kod adolescenata je neplanirano i neželjeno i u više od polovine slučajeva završava se namjernim prekidom.⁹ Usljed nedovršenog psihofizičkog razvoja, namjerni prekid trudnoće u adolescenciji predstavlja veoma neprijatno iskustvo za mlade djevojke, a može da dovede i do komplikacija poslije abortusa, porasta spontanih pobačaja i prijevremenih porođaja u kasnijim, željenim trudnoćama, pa i do sekundarnog steriliteta.¹⁰

Škola posjeduje jedinstvenu mogućnost da velikom broju mladih omogući sticanje znanja i vještina vezanih za seksualnost i reproduktivno zdravlje. Tokom djetinjstva i mladosti učenje i obrazovanje je intenzivno, te omogućava razvoj fizičkih i kognitivnih vještina, sticanje znanja i oblikovanje vrijednosti, stavova i uvjerenja.

Zaključak

Na osnovu rezultata istraživanja sprovedenog za potrebe ovog rada može se zaključiti da je reproduktivno zdravlje mladih u Republici Srpskoj ugroženo. To je posljedica nedovoljne informisanosti adolescenata o seksualnosti, kontracepciji i polno prenosivim bolestima. Neadekvatni su i najčešći izvori relevantnih znanja – vršnjaci, roditelji.

Ne postoji ni sistem društvenih mjera koji bi pomogao mladima u kanalsanju njihove seksualnosti. Roditelji zauzimaju pasivan stav, a škola i zdravstveni radnici su nedovoljno angažovani.

Edukacija o seksualnosti, fiziologiji reprodukcije, prednostima kontracepcije i rizicima namjernog prekida trudnoće, kao i bolestima koje se prenose seksualnim kontaktom, uključujući i primjenu mjera prevencije, najvažnija je komponenta koja vodi ka usvajanju odgovornosti u polnom ponašanju, kao i umanjivanju problema neželjenih trudnoća i seksualno prenosivih infekcija.

Reference

1. Godeau E, Gabhainn SN, Vignes C, Ross J, Boyce W, Todd. Contraceptive Use by 15-Year-Old Students at Their Last Sexual Intercourse. *Arch Pediatr. Adolesc Med.*, 2008; 162(1): 66–73.
2. Narringa F, Wyderb H, Michauda PA. First sexual intercourse and contraception: a cross-sectional survey on the sexuality of 16-20 years-olds in Switzerland. *Schweiz Med Wochenschr*, 2000; 130(40): 1389–98.
3. Rašević M. Obrazovanje mladih za zaštitu reproduktivnog zdravlja. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 2006; 38(2): 472 – 485.
4. World Health Organization. *Global Strategy for the Prevention and Control of Sexually Transmitted Infections 2006–2015*. Geneva, WHO, 2006.
5. Johnson R, McCaul K, Klein W. Risk Involvement and Risk Perception Among Adolescents and Young Adults. *Journal of Behavioral Medicine*, 2001; 25(1):67-82.
<http://dx.doi.org/10.1023/A:1013541802282>
6. Abama JC, Martinez GM, Mosher WD, Dawson BS. Teenagers in the United States: sexual activity, contraceptive use, and childbearing. *National Center for Health Statistics. Vital Health Stat.*, 2004; 23: 24-31.
7. Wight, D. et al. Parental Influences on Young People's Sexual Behavior. A Longitudinal Analysis. *Journal of Adolescence*, 2006; 29(4): 473-494. <http://dx.doi.org/10.1016/j.adolescence.2005.08.007> PMID:16213580
8. Sedlecki K. Ponašanje i stavovi adolescenata relevantni za reproduktivno zdravlje. *Stanovništvo*, 2001; 39 (1 – 4): 91 – 117.
9. Sedlecki K. Reproaktivno zdravlje mladih. *Službeni glasnik, Beograd*, 2002.
10. Stanković B. Socijalni uticaji na reproduktivno zdravlje adolescenata. *Sociološki pregled*, 2007; 41 (3): 327 – 350.

Aspects of Adolescent Reproductive Health in the Republic of Srpska

ABSTRACT

Introduction. Results of numerous researches have shown that adolescents are not well informed about reproductive health.

Aim of the study. Inquire awareness and attitudes of adolescents in relation to reproductive health.

Patients and methods. The research was designed as a section study and it included 2.635 high school age adolescents from eight regions in the Republic of Srpska. Data on level of awareness and attitudes of adolescents about reproductive health were obtained by a questionnaire – survey. Methods of descriptive statistics were used for describing the sample group and x2 test and non-parametric Fisher's test were used for establishing statistical significance of differences.

Results. When it comes to reproductive health awareness of adolescents, girls are more informed (80%) than boys (20%). About 11% of questioned adolescent are familiar with three contraceptive methods and 25% are familiar with two methods. The largest number of young people (55%) is familiar with only one contraceptive method. Every third adolescent is familiar with syphilis, every sixth is familiar with hepatitis and every tenth is familiar with gonorrhea.

Conclusion. The results obtained in this study indicate the need for more intensive implementation of educational programmes in the field of reproductive health among adolescents in the Republic of Srpska.

Key words: reproductive health, adolescents, awareness, attitudes.